

DIMITRIE GĂLĂTESCU
ȚARA MEA ȘI VIAȚA MEA. CONSEMĂRI
BUCUREȘTI, 1985 (FRAGMENT) (II)

ȘTEFAN PURICI

Dimitrie Gălătescu. *My Country and My Life. Records, Bucharest, 1985 (Fragment) (II)*

*(Abstract)**

The fragment from the memoirs in the manuscript written by the Bukovinian Dimitrie Gălătescu reproduces the events in which the author was involved in the '30s and '40s of the 20th century. The author presents events, characters and places related to his studies at the , "Aron Pumnul" High School in Chernivtsi and the , "Carol I" National College in Craiova. Dimitrie Gălătescu describes how he perceived and was affected by the USSR occupation of Chernivtsi, the illegal crossing of the new Soviet-Romanian border and the enrollment at the Faculty of Law at the University of Bucharest. Full of drama are the pages where young Dimitrie recounts his brief encounter with his parents and his status as , "deserter". Many details are given about the training period at the School of Infantry for Reserve Officers in Ploiesti. This traineeship and the perfect mastery of the German language have shaped Dimitrie Gălătescu's subsequent military course.

Keywords: Bukovina, Ostrița, family, Lyceum, Army, refugee, deserter, military service.

„Făcând trei cruci, noi am răspuns:
«Amin! și Doamne-ajută!». Apoi...”
[Vasile Alecsandri]

1. Gaudeamus igitur...

Și cât am dorit să ajung student!

Aproape zece ani de muncă și renunțări, sacrificii, foame și nesomn, lipsuri și îndurări de tot felul, câte nu s-au adunat spre a putea tinde spre culmi mai înalte, spre ceva mai bun, curat, sfânt.

* Traducere: Ștefan Purici.

Analele Bucovinei, XXVII, 2 (55), p. 653–681, Rădăuți – București, 2020

Copilărie nu am avut. De cum am început să fiu bun pentru ceva, am fost pus la treabă: la păscutul bobocilor, la paza pânzei ghilite la Prut, la păscutul vacilor, la prășitul porumbului, la seceratul și adunatul recoltei de pe câmp și câte altele, pe când copiii de seama mea se jucau și se bucurau de copilărie.

Școala, învățătura, ceea ce pentru alții, cei avuți, constituia principala grijă a celor mari, a părinților, în primul rând, și abia în al doilea rând sau poate chiar în al treilea rând constituia a copiilor, pentru care aceasta era un prilej de distracție, pentru cei de seama mea era o adevărată încercare a puterilor și răbdării.

Eram șapte copii la părinți, de aceea grija agoniseli era în ordinea urgenței întâi pentru cei mari, apoi pentru cele două fete care urmau să fie măritate și numai la urmă veneam noi, ultimii doi gemeni.

Tinerețe n-am știut și nici n-am simțit ce este. Tot timpul preocupat de învățatură, grija proprie pentru întreținere, îmbrăcăminte, încălțăminte, hrană, toate acestea m-au maturizat și arătam ca la optsprezece ani și abia atârnăm în greutate cam la cincizeci de kilograme. N-am fost până la optsprezece ani la un bal sau vreo petrecere, nu știam nici să dansez sau vreun joc de societate altul decât moara cu boabe de grăunțe sau fasole, jocul preferat din vacanța cea mare, când ne ascundeam în podul grajdului cu Costică și Aurel al mătușii Domnica, vecină cu noi. „Cu răbdarea treci și marea, iar cu răul nici părăul” ne spunea mama, dar marea nu numai că nu se mai termina, dar pare-mi-se abia începea.

În uniformă de școală, pe care mi-am plătit-o singur din banii agonisiți pe lecții și meditații, cu o pereche de sandale, pe care mi le cumpărasem în același mod, o bască pe cap și cu servieta de școală în care aveam brânza, ouăle și plăcinte de la mama [...] ¹.

Ajungând la ei, le-am spus „Doamne-ajută!”, iar ei ne-au răspuns mulțumind. Ne-au făcut semn să stăm jos, pe hat, ceea ce era semn că eram aproape de graniță, pentru a nu fi observați de patrulele rusești care erau pe aproape și ar fi remarcat după hainele noastre de școlari că nu suntem țărani de prin partea locului. Am dat bluzele jos și numai în cămașă am încercat să-i ajutăm la lucru cu pricepere, căci mă pricepeam și doar de la câmp veneam. Din vorbă în vorbă am ajuns să le povestim totul, să le spunem ce dorim, de unde venim și unde vrem să ajungem. Oamenii ne-au reținut cu dânșii până seara, ocrotindu-ne, am mâncat cu dânșii, ne-am împrietenit și astfel se dovedea că nu sunt de partea rușilor și nici că ar avea intenția să ne predea autorităților cum auziserăm că s-au petrecut în multe cazuri în zonă. După mărturisirile noastre sincere, oamenii s-au convins de dorința noastră, arătându-se binevoitori, ceea ce ne-a dat curaj. Mi-au venit în minte cuvintele înlăcrămate ale mamei de rămas bun și urarea bunului meu tată. În timpul zilei am luat seamă pe unde patrulau grănicerii ruși, călări sau pe jos, însoțiți de câini și bine înarmați și după ce oamenii aceștia ne-au dat sfaturi și îndrumări de care să ne folosim în realizarea dorinței noastre, au plecat spre casele lor, ne-au lăsat pe hat, urându-ne drum bun. Era a doua noapte pe câmp; simțeam oboseala zilei, foamea și

¹ Pagina 87 a manuscrisului este practic în întregime ilizibilă – n. ed.

setea, am golit gentuțele pe care le aveam în acel loc și așteptam acum miezul nopții pentru a porni „spre victorie sau moarte”, doi copii care nu știam încă ce este viața și nu aveam alt însoțitor decât cerul înstelat, steaua polară, carul mare și toate constelațiile cerești de care ne aduceam aminte de la lecțiile de astronomie. Nici unul nu aveam ceas, dar nu aveam voie să adormim pentru că trebuia să pornim după miezul nopții, așa cum ne sfătuiseră oamenii în timpul zilei, care știau mai bine mersul lucrurilor. Astfel, ne întrețineam cu povești, ne împărtășeam gânduri, idei atât ca să ne ținem treji și din timp în timp auzeam zgomotul produs de trecerea grănicerilor în sus și în jos, pe vâlceaua peste care trebuia să trecem și ne gândeam ce bun ar fi acum un potop de ploaie, care ar fi trebuit să vină de Sf. Ilie. Pentru că era la noi credința că Sfântul Ilie, de fiecare dată Ilie Tesviteanul, cel care a trimis apă, ploaie cu tunete, fulgere și trăsnete evreilor din pustiu, unde nu plouase timp de trei ani și jumătate, întotdeauna trimite și nouă ploi torențiale, cu grindină, fulgere și foc de ziua lui. Cât eram acasă, mi-aduc aminte, că așa se întâmpla mai întotdeauna ploaie în această zi. N-a trecut poate nici o oră de la discuția aceasta și, cum stăteam noi așa, unul lângă altul, pe răzorul de sub hatul ce ne ferea vederii sub clar de lună pentru cei de care ne feream [...] fiind îndosiți pe o lumină ca de zi, deodată, din senin, apar nori grei, în curând se aud tunete mai îndepărtate, apoi tot mai aproape, deasupra noastră și în curând se dezlănțuie o ploaie năprasnică, cu stropi mari, care ar fi omorât și puii de găină, cerul și pământul păreau un infern. Poate în clipele acelea nimeni nu mai era sub cerul liber, decât noi, doi copii, care ne căutam Patria. Să fi fost miezul nopții, poate trecuse; pământul se făcuse o mocirlă iar noi ne gândeam intens ce-i de făcut. Ne-am spus că pe o așa vreme nici grănicerii ruși n-or mai fi pe linie, s-or fi adăpostit și ei că doar erau și ei oameni; am hotărât că acum era momentul nostru, căci potopul acesta venise în ajutorul nostru, am spus amândoi rugăciunea, am pipăit cărticica de rugăciuni primită de la mama, am zis „să mergem”, „Bunul Dumnezeu să ne aibă în pază” și am pornit târâș, pe coate și pe genunchi, numai cu ce eram pe noi, făcându-ne una cu pământul și înaintând spre direcția pe care ne-o fixasem de cu ziuă. Înaintarea era foarte grea, eram obosiți și toate sudorile ne intrau în ochi, dar nu ne puteam opri. Ne târam unul lângă altul neștiind exact pe unde suntem și cât mai avem de mers, îl îmbărbătam pe Gheorghită că mai avem puțin pentru că simțeam că ne lasă puterile pe câmpul devenit o mlaștină. Nu știu câte ore să fi mers așa, dar cred că era pe la trei noaptea când am ajuns la un drum bătătorit, pe care l-am pipăit cu mâinile și pieptul. În curând mi-am dat seama că era într-adevăr un drum umblat de oameni și cai, era plin de apă, dar se putea distinge destul de bine. L-am tras și pe Gheorghită de mână, grăbindu-l să plecăm cât mai repede și cât mai departe, pentru că-mi închipuiam că acesta este drumul pe care patrulează grănicerii ruși. Printr-un efort disperat, pe o noapte întunecoasă de-ți scoteai ochii unul altuia, două ființe vii asemănătoare unor copii, trecuseră dintr-o lume în alta, neprimiți și neașteptați de nimeni. Ne-am îndepărtat mult de acest drum, o sută-două de metri și nemiîntâlnind nimic în cale, nici-o cărare, nici-un alt drum sau semn mai deosebit ne-am încredințat că aceasta a fost linia de demarcație și noi ajunsesem acolo unde

doream să ajungem cu ajutorul Domnului, la care cu siguranță că se rugau toți ai noștri de-acasă, care desigur nu dormeau nici în aceste nopți și poate încă în multe altele, de grija noastră. Am ajuns într-o [...] pe o pantă ușoară; terenul era mai scurs și nu era noroi ca pe cel de unde veneam; eram destul de departe de drumul pe care îl socoteam „cel despărțitor”; nu se auzea nici-un zgomot, ploaia se potolise. Conversam prin semne, spunându-ne că am ajuns, și am hotărât să așteptăm aici răsăritul soarelui. Nu după mult timp am auzit un zgomot, apoi altul și ne-au venit inimile la loc dându-ne seama că eram în apropierea unei așezări omenești și aceasta nu putea fi decât în România, căci lăsaserăm foarte departe apa Siretului, iar localitatea Adâncata și mai departe, care, după cum rețineam de pe harta pe care o consultasem înainte de plecare, era ultima ocupată.

Cocoșii vesteau zorii zilei de 22 iulie și acum ne aflam pe teritoriul României neocupate, ceea ce s-a adeverit la ivirea primelor raze de soare. Uitându-ne înapoi spre creasta și drumul pe care-l părăsisem la revărsatul zorilor ne-am convins definitiv că trecusem de marele pericol și că ne aflam la o distanță care ne pune în siguranță. Pe drumul peste care trecusem cu vreo două ore, sau poate chiar mai puțin în urmă, acum trecea călare o patrulă a grănicerilor ruși, cu mantale de ploaie și capișon pe cap, cu armele la spate și care cred că ne-au observat în locul unde ne aflam, dar nu mai aveau nimic de făcut. Așteptam soarele să ne mai uscăm puțin și apoi s-o pornim înainte, spre soarele de la care așteptam căldură și dragoste.

Am așteptat până ce patrula rusească a trecut și s-a îndepărtat, apoi ne-am ridicat să ne mai radem noroiul de pe noi, să ne mai stoarcem hainele îmbibate cu apă; când zărim în apropiere niște căpițe de fân și dăm să ne îndreptăm spre ele pentru a ne adăposti, am simțit o mișcare și două siluete în haine militare se ridică de sub ele; am simțit că ni se oprește inima pe loc, gândind că am căzut într-o capcană. Cei doi soldați, săriți de sub căpița unde se adăpostiseră de urgia vremii, și-au îndreptat puștile spre noi strigând: „măinile sus, stați pe loc!”. La auzul acestor cuvinte pe care nu le mai auziserăm niciodată în viața noastră, ne-au zvâcnit inimile în piept, căci auzeam vorbindu-ne românește, deci eram trecuți de graniță, departe de pericolul de care ne temeam, eram deci în România. Nu aveam absolut nimic asupra noastră, așa că percheziția corporală a durat foarte puțin. Apoi, așezați după căpița de fân unde era pânda, le-am povestit grănicerilor români toată povestea noastră din ultimele trei zile și trei nopți, le-am spus cine suntem și ce dorim; aproape că ne-am împrietenit cu ei din primele momente. Povestea noastră i-a umplut de milă și admirație față de curajul nostru, pentru că am fi putut avea soarta altor români prinși la încercările de trecere a frontierei care au fost trimiși în Siberia, ori împușcați pe loc sau zdrențuiți de câinii patrulelor rusești. Discuția cu ei ne-a redat curajul și încrederea în reușita pe drumul pe care plecasem; eram fericiți de reușita noastră și simțeam cum prindem puteri și putem pleca spre ținta noastră, spre capitala țării, București, unde credeam noi că ne vom împlini visele.

Când noaptea cea mai lungă din viața noastră rămânea în urmă, dis-de-diminează, printr-o localitate românească unde cocoșii își zoreau stăpânele să-i elibereze din cotețe și să-i hrănească, doi copilandri erau duși de-a lungul satului,

mânați din spate cu arma cu baionetă a unui soldat, vigilent să nu-i scape de sub escortă. Oamenii care ne întâlneau pe drum sau se aflau pe câmp ori în curți, femeile de după porți ne priveau lung și cu milă și compătimire, ne urmăreau mult timp cu privirea, spuneau „Doamne ferește!”, probabil impresionați de cât de desfigurați eram și plini de noroi. Astfel am ajuns în centrul localității, înțelegând acest lucru după firma pe care am citit-o pe casa cea mare și pe care scria „școala primară mixtă nr. 3 Siret”, fapt ce ne-a confirmat încă o dată că suntem pe drumul cel bun, deși ne aflam sub escortă și pază sigură. La școala primară unde am fost conduși, se afla Comandamentul grănicerilor din această zonă; în curte erau soldați care se spălau la fântână, probabil erau și ostași cu [...] mici; l-am auzit pe unul întrebându-l pe însoțitorul nostru: „ce-i cu papiștii ăștia?”, la care soldatul a răspuns că „au trecut frontiera astă-noapte”, după care ne-a condus în cancelarie. Aici, un tânăr sublocotenent îmbrăcat și încins cu centura, dar cu șapca pe masa de la care abia ridicase capul la auzul scârțâitului ușii pe care intram noi, uzi bine, ofițerul de serviciu, ne-a luat în primire, a semnat pe foaia ce i-a adus-o soldatul, i-a făcut acestuia semn că poate pleca, după care s-a ridicat în picioare, ne-a examinat puțin; însă ținuta noastră detestabilă îl pune în încurcătură neștiind cum să înceapă cu noi; de aceea a chemat un soldat din curte și i-a ordonat să ne ducă la fântână să ne spălăm și să ne mai curățăm hainele și încălțăminte care arătau ca niște cizme cu atâta noroi pe ele, după care urma să ne aducă în cancelarie la venirea domnului maior.

După primenirea noastră sub supravegherea soldaților, care ne-au dat săpun și prosop, ba chiar câte un ceai cu câte un sfert de pâine cu marmeladă și care ni se părea acum mai delicioasă decât pasca de Paști, am fost readuși la domnul ofițer de serviciu care de data aceasta ne-a primit cu bunăvoință și înțelegere. După interogatoriul de rigoare, după ce ne-au înregistrat în catastifele militare de graniță, s-a uitat mai mult și mai lung la mine, mi s-a adresat cu „dumneavoastră” și apoi m-a întrebat dacă îl cunosc, la care i-am răspuns că nu-mi aduc aminte, la care s-a oferit să mă ajute. M-a întrebat apoi ce mai știu despre vărul meu, Gheorghe Ciornei, la care ne-am cunoscut anul trecut, la hramul de la Ostrița, știind că eram cu el văr sau poate chiar vecin. Atunci mi-am adus aminte că militarul din fața mea este tânărul învățător Vaipan din Boian, care venea la Gheorghe al mătușii Domnica la hram, unde se petrecea și unde mai veneam și noi băieții de pe atunci și ne veseleam în rând cu ei, după ce ne cinsteau cu câte un pic de holercă. Acum nu mai știam nimic de vărul meu, era și el concentrat pe undeva, poate plecase cu armata română spre țară, cine putea ști pe unde se afla acum. Am pus mâna pe cărticica de rugăciune care se afla în buzunarul de sus al bluzei, mulțumind în gând Domnului că mi-a dat norocul să întâlnesc în aceste momente de răscruce din viața mea pe un cunoscut; parcă devenisem altul, mă simțeam mai ușor, mai plin de curaj și îndrăzneală.

La venirea maiorului, care trebuie să se fi petrecut după ora opt dimineața, după raportul de rigoare al ofițerului de serviciu, după înșiruirea evenimentelor și telefoanelor primite, sublocotenentul Vaipan ne-a invitat în cancelaria maiorului.

Acesta, un ofițer regățean, cu ifose de ofițer superior, ne-a primit foarte puțin binevoitor, ne-a ținut mult timp în picioare la ușă, ne-a examinat și ne-a cercetat cu privirea și cu gândul, ne-a luat cu „mă” și „bă” ca pe niște borfași de rând, încât am ieșit de la dânsul foarte dezamăgiți de primirea pe care ne-o face armata română retrasă de la nord. Dar bunul și admirabilul locotenent ne-a susținut, îmbărbătat și ajutat să depășim și acest purgatoriu. Două zile i-au trebuit „vigilentului” comandant de frontieră, zbârcit la față și poate depășit de promoția lui, pentru a ne cerceta. Nu-i intra lui în cap cum pe o asemenea vreme, după atâta timp care trecuse de la închiderea frontierei, doi copii să ajungă în cancelaria lui; aceștia nu puteau fi, vezi bine, decât spioni trimiși de ruși, pentru care el nu avea nici o milă și ar fi fost fericit să descopere un eveniment ca să-și evidentțieze vigilența, patriotismul, poate și eroismul. Tare i-ar fi plăcut să poată întocmi un dosar pentru curtea marțială; și cu cine își găsisse, cu doi copii care își căutau diplomele de bacalaureat și o intrare la facultate pe teritoriul României libere, care rămăseseră fără patrie prin cedarea de către România a unor teritorii curat românești, a unei populații mult mai curat românească decât gloata din București.

În aceste zile am participat la muncă în garnizoană: curățam cartofi și zarzavaturi la bucătăria unității, măturam curtea și aproape tot drumul. Până la venirea domnului maior, dormeam pe paie într-o clasă a școlii. A treia zi domnul sublocotenent ne cheamă la maior, ne-a întrebat unde vrem să mergem, la care eu i-am răspuns că la Craiova, unde am un frate mai mare, sublocotenent, concentrat la Centrul de artilerie pentru niște cursuri și de acolo voi vedea apoi unde mă voi îndrepta, că în orice caz vreau să ajung la București, să mă înscriu la Facultatea de medicină. Gheorghită a spus că vrea să meargă la București, să ajungă la Căminul poștei, tatăl său fiind poștaş, iar de acolo va vedea cum îl vor sfătui prietenii tatălui său. Așa am primit noi foile de drum, o pâine și câte o cutie de conserve de fasole cu carne și, conduși de Vaipan, pe care nu l-am mai văzut niciodată, am ieșit pe poarta școlii-comandament din orașul Siret, plecând pe jos spre prima gară de cale ferată care era Dornești sau Dărmănești, la o distanță de vreo douăzeci de kilometri, urmând să călătorim cu trenul pe teritoriul României, fără alte griji decât cea a zilei de mâine. Eram fericiți, foarte fericiți că am ajuns liberi, și pe drumul viselor noastre, cu pâinea și cutia de conserve care ne asigură hrana pe câteva zile; oare părinții noștri știu că noi suntem liberi, că am trecut, că trecem veseli pe drumul atât de frumos, prin lanuri de grâu, cartofi, prin câmpuri verzi care ne spun în cor „înainte băieți, nu vă lăsați, vă ajutăm noi la nevoie”.

Două zile și o noapte, pe arșiță sau sub clar de lună plină de iulie, pe acoperișul unui vagon, ne-am aerisit, uscat și răcorit de la Dărmănești la București și eram fericiți că avem ocazia să vedem țara de la nord la sud, de la înălțime, nestânjenți și nesupărați de nimeni, ci aveam drept acoperiș doar cerul, stelele și luna care nu ne părăseau nici o clipă. Eram fericiți de clipa ce o trăiam, că trenul zbura cu noi spre necunoscutul visat, ne gândeam la cei de acasă și cât am fi dorit să ne vadă că suntem bine, sănătoși, că bunul Dumnezeu ne are în pază, așa cum ne-au dorit ei.

Toate stațiile și gările în care oprea trenul lung și încărcat ne aduceau aminte de date istorice, de lupte, de domni și domnitori, zicându-ne că așa se „face” istorie și geografie, așa se cunoaște țara și locuitorii ei, de la care aveam să simțim un gust amar, în curând.

Trecând prin Chitila, prin care trecusem încă în drumurile noastre spre și dinspre Craiova, ne-am apropiat de București și o clipă cu adevărat tristă, inevitabilă urma: bunul, sincerul și dragul meu coleg și prieten Gheorghită rămânea la București, urmând să meargă să caute Căminul poștei, pe undeva pe lângă gara Obor, unde spera să fie primit și găzduit de colegii și colaboratorii întru profesiunea tatălui său, pe care îl lăsase mai departe poștaș în suburbia Roșă de lângă Cernăuți.

Copii încă, deși aveam peste optsprezece ani, am realizat din plin clipa despărțirii din Gara de Nord, din acea zi călduroasă de 25 iulie 1940 și nu ne-am putut gândi că nu ne vom mai revedea vreodată.

Când după ani am auzit din gura surorilor lui că Gheorghită a murit pe front, ca locotenent de geniu la deminarea unui câmp minat, am plâns împreună cu dânsul și am rețut în minte clipele care ne uniseră cândva, făcându-ne să acționăm ca un trup, ca un suflet și ca un singur gând.

Călătoream acum singur, într-un vagon de clasa a treia, pe drumul pe care cândva l-am însemnat ca să-l țin minte la înapoiere în prima vacanță de la Colegiul „Carol” din Craiova, dar acum la ce vacanță mă mai puteam aștepta, ce voi face și mai ales când mă voi întoarce în locurile pe care le-am lăsat în urmă la sute de kilometri iar dorul de cei de-acasă mă copleșea mai mult decât foamea și lipsurile pe care începeam a le cunoaște.

La prima santinelă de la Centrul de instrucție al artileriei din spatele parcului „Romanescu” din Craiova, un tânăr de talie mijlocie, cu capul descoperit, într-o haină și pantaloni ce semănau cu o fostă uniformă școlară, plâpând, timid și aproape leșinat de foame, solicita să fie chemat sublocotenentul Gălătescu Gheorghe, fiindcă este căutat de fratele său.

După ce s-a convins de spusele mele și după ce mi-a văzut carnetul de elev cu fotografia, singurul act care proba identitatea mea, ofițerul de serviciu m-a chemat în curte, m-a condus în camera ofițerului de serviciu și după multe întrebări urmate de răspunsurile mele clare care redau acele întâmplări zguduitoare din ultimele zile, după un telefon dat comandantului său, m-a condus într-o clădire la etaj, într-un birou mare și frumos pe a cărui ușă scria „Adjutantura”. În fața celor prezenți în acest birou, mai mulți ofițeri de diferite grade, ofițerul de serviciu a intrat la comandant, apoi ieșind mi-a făcut semn să intru, iar dânsul, după salutul în poziția reglementară și un „să trăiți, domnule general”, s-a retras cu spatele înainte, continuând a privi spre interiorul unde mă lăsase spre mirarea ofițerilor din Adjutantură care poate așteptau mai demult intrarea la general.

Generalul, mai mult din neatenție și emoționat de răspunsurile date de mine la întrebările lui, a uitat să mă invite să iau loc în vreunul din fotoliile din fața sa, ținându-mă în picioare și examinându-mă atât pe dinafară cât și pe dinăuntru.

Abia într-un târziu am amintit amănuntul că am un frate acolo; la răspunsul meu afirmativ a sunat și a ordonat adjutantului să fie chemat și introdus.

Chemarea la general i s-a părut fratelui meu extraordinară și mai mare i-a fost surpriza când m-a văzut în ținuta asemănătoare unui dezertor, cu capul descoperit și cu uniforma de școlar de pe care nu putusem îndepărta urmele de noroi și alte pete agonisite pe drum; nu-i venea a crede că sunt eu, dar emoția i-a trecut când s-a convins că eu eram, fratele lui mai mic, pe care l-a lăsat în liceu când a fost concentrat și a plecat de la Cernăuți. Generalul a chemat adjutantul și i-a ordonat să mi se facă loc într-un dormitor și să mi se dea masa la popotă până la alte dispoziții. Fratele meu a salutat militărește, iar eu așa cum credeam că se cuvine să salut o asemenea personalitate, am ieșit amândoi și am plecat spre sala de mese căci se făcuse seară și era ora cinei. Aici erau toți ofițerii care îl așteptau pe fratele meu să iasă de la general. La pătrunderea noastră în sala de mese s-a făcut deodată liniște desăvârșită și toate privirile s-au îndreptat spre noi doi, nedumerite, fiecare punându-și întrebarea cu cine este fratele meu, căci fizionomia ne asocia ca frații.

Am servit masa acolo iar la terminare ofițerii au rămas pe lângă noi, punându-mi care mai de care întrebări curioase despre felul în care am ajuns acolo, ce mai este prin Cernăuțiul ocupat în care aveau și ei familiile și despre care nu mai știau nimic de aproape o lună. Trei zile abia am făcut față la mulțimea întrebărilor ce mi se puneau, timp în care însă m-am și odihnit, m-am hrănit bine căci am primit mâncare bună la popotă, aveam un pat într-o cameră împreună cu câțiva ofițeri în care era instalat și un difuzor care anunța mereu comunicate și anunțuri despre retragerea de dincolo, din Basarabia și Bucovina de nord, persoane și familii care se căutau ori anunțau unde se află și asta îmi aducea aminte de cei de acasă și așa fi dorit să le pot comunica și eu unde mă aflu, dar nu știam cum să procedez.

În discuțiile cu fratele meu referitoare la viitorul pe care trebuia să mi-l făuresc, fratele meu m-a sfătuit să merg la București să-l caut pe unchiul Ceciliei, cumnata noastră, maiorul medic veterinar dr. Știrbu Teodor care locuiește pe strada Dr. Staicovici, să mă sfătuiască și cu el și să mă orientez în scopul și sensul celor dorite de mine privind profesiunea la care tânjeam.

La București, la sfârșitul unei veri fierbinți, începea pentru mine prima toamnă fierbinte a adolescenței mele.

De la întâlnirea cu maiorul de grăniceri de la Siret mi-am dat foarte bine seama că noi, „transfugii”, nu suntem doriți și așteptați cu prea mare dragoste în România, nu zic cu pâine și cu sare, dar ceva mai multă bunăvoință și înțelegere, căci eram și noi niște năpăstuiți de vremuri și fără nici-o vină și apoi eram doar niște copii abia ieșiți de pe băncile școlii și fără nici-o altă vină decât aceea de a ne fi născut în altă parte a țării, lucru pentru care de fapt mă mândresc și astăzi. Acolo, la Siret, ne-am gândit amândoi, și eu și Gheorghită, că n-ar fi fost de mirare ca maiorul să se gândească să ne trimită înapoi, peste graniță, ceea ce se mai întâmplase și cu alții, altfel de ce i-au trebuit trei zile să ne țină prizonieri în școala primară de la Siret. Poate că norocul meu a fost faptul că m-a cunoscut de-acasă

sublocotenentul Vaipan. Bănuiam de pe atunci că nici în capitala țării nu ne așteaptă o primire mai bună, fapt ce s-a confirmat când am ajuns la Comisariatul pentru refugiați, special instituit în clădirea școlii Cioveca de pe Bulevardul Basarab, unde zăceau de mai multe zile, pe jos, pe scări, în curte o mulțime de oameni, tineri și bătrâni, femei și copii, cărora ne-am alăturat și noi. Bunul și minunatul meu prieten Gheorghită s-a dus la Căminul poștei de lângă Gara Obor, apoi a intrat la o școală militară pentru a avea asigurată o sursă de existență, dar eu țineam morțiș să-mi realizez visul de a ajunge medic, de a fi admis la facultate cu gândul nestrămutat că voi reuși să ajung cândva la o circumscripție sanitară de pe meleagurile natale. Pentru început lucrurile au demarat altfel.

Am găsit în București, pe strada Anton Pan din cartierul Dudești, un cămin de ucenici care m-a primit ca pedagog, asigurându-mi-se masa și casa, urmând să dorm în dormitorul comun al ucenicilor și m-am bucurat nespus pentru un așa noroc. M-am acomodat repede la noua situație, ucenicii fiind tineri cam de vârsta mea, drept pentru care m-am înțeles bine cu ei chiar din primele momente.

Prima și cea mai mare grijă pe care o aveam acum era să obțin o dovadă că sunt bacalaureat, pentru a mă înscrie la facultate, că nu-mi era suficient carnetul de elev din clasa a opta. Astfel, în căutările mele mi-am amintit de președintele comisiei noastre de bacalaureat din sesiunea iunie 1940, profesor universitar din București căruia îi rețineam numele, profesorul de matematici de la Universitatea București, Florian.

Astfel, m-am prezentat la Ministerul Învățământului din strada Spiru Haret, intrând pentru prima dată în viața mea în cabinetul unui ministru și, în urma celor relatate de mine, în decurs de o oră am primit adeverința de promovare a examenului de bacalaureat, întrucât documentele fuseseră depuse nu demult la minister.

Într-un costum de haine „de gata” și o pereche de ghete primite de la Comisariatul pentru refugiați, cu o bască pe care mi-am cumpărat-o din primii bani câștigați pe meditația unui copil pentru corijență, am pornit cu curaj și hotărâre spre Facultatea de medicină, din strada Ardealului, pe unde mai fusesem pentru a mă familiariza cu împrejurimile și atmosfera, în fața căreia trona impunătoarea statuie de bronz a generalului medic Carol Davila, care parcă mă chema spre medicina militară, așa cum și el a făcut-o cândva.

Examenul de admitere la facultatea de medicină consta atunci dintr-o probă scrisă din anatomia și fiziologia omului și una orală, combinată cu practica de laborator, care se afla la demisolul clădirii, încăpere care servea și ca sală de disecție pentru studenți.

Ajuns în această fază, la descoperirea scheletelor și cadavrelor de sub cearcefurile albe de pe mesele din sală și care intraseră în putrefacție din cauza căldurii destul de mari din luna august, până să-mi vină rândul la masa la care eram repartizat, mi-a venit rău, m-am schimbat la față, am început să vomz și am fost scos pe brațe afară, pe o bancă în curtea facultății. Căldura, mirosurile tari de

formol și putrefacție cu care nu eram familiarizat, precum și gradul avansat de debilitare fizică la care ajunseseam după atâta foame și slabă îngrijire, mi-au jucat un renghii la care nu mă așteptam: într-o clipă toate iluziile și visele mele de ani de zile mi-au fost spulberate; n-am avut putere să mă ridic de pe bancă să intru în sală. Către seară m-am trezit dintr-un somn fără vise pe o bancă din parcul de lângă Medicină, am plâns îndelung și amarnic de unul singur, neavând cui împărtăși necazul meu și am luat-o pe jos, spre cămin unde cei de acolo abia m-au recunoscut, într-atât eram de desfigurată.

La câteva zile de la această pățanie, în timp ce mă plimbam prin Cișmigiu, am luat-o involuntar spre Cotroceni, slab, deprimat și fără nici-un suflu, năpădit de gândurile și întrebările fără răspuns, neștiind pe ce drum să apuc acum după ce l-am găsit închis pe cel visat. Ajuns în fața Facultății de Drept, mi s-au oprit privirile pe mulțimea de statui și statuete care îi reprezentau pe marii juriști, cu care era decorată impunătoarea clădire a facultății și care populau parcul acesteia. Deodată m-a străbătut un gând: „Ce dacă fratele meu mai mare, Vasile, este licențiat în drept, acum aflându-se la Paris pentru doctorat, eu nu pot să ajung jurist, avocat sau magistrat, care este o profesiune și mai frumoasă și mai curată decât medicina? Aș putea să ajung un jurist de faimă, și aici, la București, poate la Cernăuți, unde este și Curte de Apel la care, cred, sunt și magistrați vestiți!”. Am intrat în holul facultății și am citit lista actelor ce se depun la înscrierea în an, la această facultate neținându-se examen de admitere. Am mers deci, degrabă la Medicină, mi-am scos actele depuse, mi-am luat adio de la generalul Dr. Carol Davila și cu un junghi în inimă mi-am îndreptat pașii spre Facultatea de Drept. Pe drum îmi făceam curaj, îmi imaginam cât de frumos trebuie să fie să fii magistrat, să stabilești dreptatea și adevărul în cele mai grele situații din viața oamenilor, cei mai mulți fiind năpăstuiți. M-am înscris și oficial eram student la drept; în aceeași zi mi-am cumpărat insigne pe care am înfipt-o în reverul hainei, ca să vadă oricine că sunt student la drept și încă în București, având privilegiul de a audia cursurile marilor profesori și personalități juridice, mulți din ei foști miniștri.

Într-adevăr, începerea cursurilor a fost un prilej de încurajare pentru mine. Sobrietatea profesorilor îmbrăcați în robă și hermină albă sau roșie, fastul aulei și al amfiteatrelor impunătoare, colegii bine îmbrăcați și foarte prezentabili, majoritatea fii de bogătași, ambasadori, atașați militari – ceea ce se vedea și după mașinile elegante cu care veneau la cursuri – mi-au creat sentimentul de mândrie și m-au stimulat în această alegere. Participam la cursuri cu toată ființa mea, ca și cum aș fi fost încă elev la seminariile și colocviile de după masă; toată ziua eram la facultate și în bibliotecă, fiindcă nu aveam bani să-mi cumpăr cursuri; eram atât de ocupat încât nici nu știam cum se scurge ziua; seara, la căminul de ucenici, în general absorbit de sarcinile și obligațiile de pedagog.

Însă timpul trecea și se apropia iarna cu mari pretenții la îmbrăcăminte și încălțăminte. Tot de la școala Ciovică, de la Comisariatul pentru refugiați am primit un raglan care trebuia să-mi țină și locul de palton, astfel mă consideram

pregătit să înfrunt prima iarnă în pribegie, departe de casa părintească și de orice rudă, fie ea cât de îndepărtată.

Cursurile erau foarte interesante, prelegerile unor profesori ca Cezar Stoicescu² la dreptul roman, Rarincescu³ și Plastara⁴ la civil, Aristide Basilescu⁵ la economie politică și căruia îi plăcea că zică „după umila noastră părere și a mai multor savanți”, apoi I. V. Gruia⁶, ministrul Justiției de atunci, la dreptul constituțional – erau adevărate desfătări intelectuale. Eram foarte entuziasmat de modul în care se desfășura noua mea instruire, de mediul în care mă aflam, deși eram cel mai umil și mai modest student al întregului an; încetul cu încetul m-am familiarizat și cu limbajul de înaltă ținută al profesorilor, cât și cu jargonul de pe coridoarele facultății și mă strecuram prin toate năzuind să realizez și eu ceva pentru a ajunge în situația de a-mi câștiga singur și cinstit existența.

Treptat, am început să mă împrietenesc cu colegii și să fiu acceptat. Am observat chiar că în ciuda ținutei mele vestimentare modeste eram urmărit din ochi de colegele mele; primeam chiar invitații să stau cu ele în bancă; am fost chiar cucerit de colega mea Valeria Marinescu, olteancă din Slatina, cu care am ieșit de mai multe ori la plimbări prin Cișmigiu, acesta fiind singurul mod de a ne distra pentru că neavând bani nu-mi puteam permite nici măcar să o invit la o cofetărie. Faptul că reușeam să iau cele mai bune notițe la cursuri constituia un prilej în plus de a purta discuții cu colegele mele care se interesau mai mult de învățatură decât de a face paradă că sunt studente la drept, cum se întâmpla cu multe dintre colegele noastre care aveau o situație familială bună.

La prima sesiune de examene am obținut note bune și foarte bune, „bila albă”, chiar și la dreptul roman, care era cel mai greu examen la toate facultățile de

² Constantin Cezar Stoicescu (1881–1944), doctor în drept, cu studii la Universitatea din Paris, decan al Facultății de Drept (1934–1936) și rector al Universității din București (1936–1940), ministru al Justiției (1941–1942), este autorul manualului universitar *Curs elementar de drept roman*, ediția a III-a, revăzută și adăugită, Institutul de arte grafice „Bucovina”, București, 1931. În opinia specialiștilor, această ediție „este un standard ce nu a fost încă depășit: expunere clar articulată, antrenantă, elegantă, completă și – foarte important – provocatoare la reflexie prin dezbaterile controverselor” (Mircea Dan Bob, *Avertisment*, în Vladimir Hanga, Mircea Dan Bob, *Curs de drept privat*, ediția a IV-a, revizuită și adăugită, București, Universul Juridic, 2011, p. 6 – n. ed.

³ Mihai G. Rarincescu (1890–1956), doctor în drept, cu studii la Universitatea din Paris, decan al Facultății de Drept (1941–1944), autor al cursului universitar *Noțiuni de drept civil*, vol. I–III, București, 1930–1935 – n. ed.

⁴ George Plastara (1881–1950), doctor în drept, doctor în științe politice și economice al Universității din Paris, autor al prestigiosului *Curs de drept civil român*, vol. I–XI, București, Cartea Românească, 1925–1928 – n. ed.

⁵ Basilescu Aristide (1892–1969), doctor în drept, doctor în științe economice al Universității din Paris, profesor de istoria doctrinelor economice și de economie politică, autor al cursului universitar *Principii de economie politică*, vol. I–IV, 1926–1937 – n. ed.

⁶ Ion V. Gruia (1895–1952), doctor în drept, profesor de drept constituțional și administrativ la Universitatea din București, decan al Facultății de Drept (1941), ministru al Justiției (1940). În cadrul Guvernului Ion Gîrurtu (iulie – septembrie 1940), a promovat o legislație antisemită. Este autor al manualului: *Curs de drept constituțional; despre libertăți*, București, 1939–1940 – n. ed.

drept. Urmare rezultatelor obținute la învățătura, am primit bursă și am intrat la căminul Asistenței Universitare din strada Matei Voievod nr. 77; aveam asigurate masa și locuința în condiții optime, ceea ce pentru mine reprezenta aproape totul, celelalte probleme urmând a se rezolva pe parcurs și în limitele umilelor mele posibilități, singura mea sursă de a realiza venituri rămânând meditațiile, neavând pe nimeni în țara în care mă refugiasem printre gloanțele dușmane. Ba, să nu fiu nedrept, am găsit în București pe fostul meu profesor de igienă de la liceu, Dr. Octavian Lupu, care era și dânsul refugiat și acum avea serviciu la Serviciul Sanitar al Capitalei, unde l-am găsit și i-am povestit odiseea mea cu examenul de la medicină, dânsul fiind cel care m-a încurajat în această direcție, văzând în mine un strălucit viitor medic în slujba sănătății omului. La despărțire m-a invitat să-l mai vizitez, să-l caut oricând, apoi mi-a slobozit în buzunarul hainei o sută de lei discret, ceea ce era o sumă imensă pentru mine; din ei mi-am cumpărat o căciulă și mi-au mai rămas și pentru alte cheltuieli. Soarta a făcut ca noi doi să nu ne mai întâlnim decât după vreun sfert de secol și în condiții nu prea fericite, la înmormântarea unui alt binefăcător de-al meu, Dr. Cobilanschi⁷ din Cernăuți, secerat pretimpuriu de boala secolului.

Valeria era singura mea prietenă, ființă căreia m-am confesat în timpul plimbărilor noastre prin Cișmigiu. Ne luam la întrecere la învățatură, ne străduiam care mai de care să obținem note cât mai bune la examene, să absolvim anul și să ne facem intrarea în magistratură cu „brio”. Prietenia ei a avut un efect benefic asupra mea când pe nimeni altul nu-l interesa viața mea.

Valeria m-a invitat să-mi petrec vacanța la Slatina, dar lucrurile s-au aranjat întâmplător mai bine. Din inițiativa rectorului universității, profesorul Horia Hulubei, savant de renume mondial, cel care a înscris pe tabelul lui Mendeleev un nou element – heliu sau moldaviu, în amintirea locului de baștină – vacanța de vară a anului 1941 s-a organizat pentru studenții refugiați și lipsiți de mijloace materiale în tabăra de la Cheia, pentru fete și lângă Mănăstirea Guzana, pe Teleajen – pentru băieți. Astfel, Valeria era destul de aproape, încât ne vedeam destul de des și continuam astfel șirul discuțiilor, sincere și curate de altfel, dar care începeau să devină idilice, așa cum era și firesc între doi tineri de vârsta noastră. Cazarea era foarte bună, hrana de asemenea; aer și apă de munte; întreprindeam adesea drumeții și excursii pe vârfurile munților din apropiere – Siriul și Ciucașul, și viața se scurgea într-o liniște și pace încât nici nu mai realizam că țara este în război, că sângele bravilor noștri soldați curge pe câmpurile de luptă pentru reîntregirea hotarelor patriei, ciuntite de cotropitorii din toate părțile. Noi, băieții, pentru a mai câștiga ceva bani de buzunar ne-am găsit de lucru; lucram cu ziua, de dimineața până seara cu hrană rece primită de la tabără, munceam la trasul pe scoc a lemnului care se transportau în acest mod, de sus, din munte unde se făceau tăieri. Astfel

⁷ Dr. Ion Cobilanschi /Leon Kobylanski/ (1869–1933?), medic chirurg, locuia pe str. Sportului nr. 2 (fosta Maisgasse, apoi Stasiuka, astăzi Nebesnoy Sotni) – n. ed.

mulți dintre noi am agonisit câteva sute de lei, atât de necesari pentru cărți și câte alte nevoi pe când ne vom înapoia din nou la cămin.

Întors în capitală pe la sfârșitul lunii august am aflat că frontul s-a îndepărtat mult spre răsărit, că Cernăuțiul a fost eliberat încă din luna iunie și că se poate merge în Bucovina de nord. Am fost primit fără nici-un protocol la rectorul universității noastre, căruia i-am mărturisit păsul, care mi-a dat o scrisoare care îmi servea la obținerea pașaportului pentru a ajunge acasă. De la Consiliul de Miniștri, secția militară, am primit un permis de trecere, format tip, și parafat de un general, plus o foaie de drum militar pe ruta București – Cernăuți și retur, cu trecerea prin punctul de frontieră Dornești, valabil pentru treizeci de zile de la data emiterii. Așa încât pe 20 august 1941 am plecat spre casă, despre care nu mai știam nimic de mai bine de un an de zile. În drum am trecut pe la Rădăuți, unde era refugiat Inspectoratul școlar din Cernăuți și mi-am ridicat diploma de bacalaureat în original. Apoi mi-am continuat drumul cu trenul, un drum ce mi se părea că nu se mai sfârșește, încât atunci când am ajuns în stația Cozmin, de unde puteam ajunge și pe jos până acasă, dacă aș fi luat-o pe jos, peste ogoarele unde fusesem în trecut la secerat. Am ajuns acasă noaptea, abia stăpânindu-mi bătăile inimii cu gândul că poate nu mai găsesc pe nimeni dintre ai mei, din cauza zvonurilor despre deportările făcute în masă în anul de ocupație în această zonă. Părinții s-au decis cu greu să deschidă ușa celui mai mic fiu care se arăta în geamul de la verandă, speriați ca de o vedenie. Intrând în casă mi s-a părut că în acest răstimp ei au îmbătrânit zece ani, într-atât erau de slabi, albiți, cu mâinile tremurând și ochii plini de lacrimi. Mă priveau și nu le venea să creadă că este vis aievea. Până la ziuă nimeni n-a dormit, ne-am obișnuit cu gândul că este real; le-am povestit pătaniile prin care am trecut de la plecarea de acasă și le-am bucurat sufletul cu vestea că sunt student în anul doi, și am cămin bun, casă, masă și tot ce îmi trebuie. Ei mi-au spus că trei din frații mei erau pe front, iar Vasile era tot în Franța unde l-a prins războiul, dar nu mai primiseră de mult nici o veste de la dânsul. Câteva zile am alergat prin sat, să vizitez toate rudele, cunoștințele, am cercetat cu de-amănuntul fiecare pom din pomătul nostru și de la mătușa Domnica, vecina și sora tatei rămasă și ea singură ca văduvă cu cei trei copii plecați pe front sau deportați; am fost la câmp, la lucru pe ogoarele noastre, am băut apă cu cofa din izvoarele de unde aduceam altădată apă la secerători și prășitori, am vizitat surorile rămase singure prin plecarea soților pe front sau în deportare. La Cernăuți am făcut primul drum la gazda de unde plecasem ultima dată din țară, tot pe jos, dar nimeni nu era acasă, am trecut pe la internat și liceu unde se făceau oarecare pregătiri pentru începerea unui nou an școlar, acesta fiind primul an în care urma să se învețe în românește de la eliberarea regiunii de sub ocupație străină. Nu m-am întâlnit decât cu foarte puține cunoștințe, totul fiind foarte schimbat în scurtul răstimp de când plecasem. Totuși, am reușit să culeg informații importante de la câteva din cunoștințele și foștii colegi ai fraților mai mari, de la Guvernământul Bucovinei, forul administrativ suprem al Bucovinei „eliberate”. Mă interesa dacă la Cernăuți

va funcționa universitatea, cu ce facultăți, și mai ales dacă va funcționa facultatea de drept, pentru că aș fi avut intenția să-mi continui aici studiile. Dar am aflat că la Cernăuți nu va mai fi universitate, pentru că Bucovina „nu se știe încă a cui va fi”, administrația românească provizorie, sub directa observație a Führer-ului, reprezentat de un general neamț, vice-gubernator, care nu admitea revenirea la vechile instituții românești, până ce Reichul va lua măsurile convenite la terminarea războiului. De la persoane competente am aflat că nemții plănuiau ca pe baza elementului german existent pe aceste meleaguri încă de pe timpul ocupației austriece, cu țipțerii și șvabii din Bucovina, cu sașii din Transilvania și șvabii din Banat să formeze un nou stat german în care să se cuprindă Bucovina, Transilvania și Banatul, ba chiar și zona petrolieră a Munteniei și Olteniei, până la Olt, iar România să-și extindă hotarele până la Bug, ceea ce putea însemna Moldova, Basarabia și Transnistria, cu capitala poate la Chișinău. Dacă ar fi bănuțit cât de cât mareșalul Antonescu ce intenții au cei din bârlogul de lângă Berlin, poate altfel evoluau evenimentele, dar cum militarii sunt cei mai slabi politicieni și diplomați, sfârșitul și prezentul este acela pe care l-am trăit și îl trăim încă.

Cu inima împietrită de îngrijorare și durere am părăsit atunci, la începutul lunii septembrie 1941, casa părintească, locurile natale pentru totdeauna, ceea ce atunci nu putea să-și închipuie nimeni.

N-am mai revenit în București, ci m-am îndreptat spre Iași unde intenționam să mă transfer cu facultatea, pentru a fi cât mai aproape de casă, ceea ce am și reușit având asupra mea carnetul de student cu toate examenele luate și diploma de bacalaureat. Până la începerea cursurilor, neavând ce face, și cum mă râcâia ciuda că am abandonat medicina prea ușor, am trecut și pe la Facultatea de medicină și nu mică mi-a fost surpriza când am citit la avizier anunțul că se ținea peste câteva zile un examen de admitere. M-am informat de îndată la secretariat despre actele necesare și chiar în aceeași zi mi-am făcut înscrierea la examenul de admitere. Îmi ziceam că dacă voi putea urma și dreptul va fi foarte bine, dar dacă reușesc la medicină îmi ating țelul râvnit și, cine știe, poate că la noua mea vizită acasă voi putea da târcoale pe la dispensarul medical din Cozmin, sau poate că până la terminarea facultății să se construiască unul și în satul nostru, sau poate că-l voi înființa chiar eu.

Examenul scris și oral a fost aproape o formalitate pentru că era o mare nevoie de medici și sanitari pe frontul ce se îndepărta, iar războiul se întindea și părea să fie de lungă durată.

Mi-am găsit o gazdă la care locuiam împreună cu un coleg, la fel de oropsit ca mine, o cămăruță în care nu încăpeam amândoi stând în picioare, cu un pat de lemn de o singură persoană, dar nu aveam ce face pentru că ne gândeam și la iarna care venea și că nu puteam avea o altă sursă de încălzire decât cea a corpului nostru și, vorba mea, unde-s doi căldura crește.

Masa de „prânz” o serveam la o pensiune, la o bătrânică care altceva în afară de dragoste pentru studenți mai oferea și o sobă în care fumul servea ca sursă de

încălzire, iar supa pe care ne-o turna în farfuriile cu urme pregnante de la seriile precedente de studenți era îmbunătățită cu muștele care ne concureau la apa chioară din castroane, completând astfel lipsa oricărui conținut al supei.

Seara și dimineața ne descurcam cum puteam, un covrig din cei mai ieftini sau un sandvici aruncat de vreun coleg la cutia de resturi și astfel ne simțeam cu adevărat studenți și puteam cu tot dreptul să cântăm „Gaudeamus igitur, juvenes dum sumus”.

La cărțile sfinte, spune scriptura, scrie că „nu se cade să iei fărâmiturile de la gura câinilor”, dar iată că mie chiar și asta mi s-a luat și plăteam scump bucuria că acum eram student la medicină, așa cum visasem atât!

Într-o dimineață de toamnă târzie, cum sunt toate diminețile, într-una din pauze. când mă uitam pe notițele pe care le luasem de la curs, a pătruns în sala de cursuri un polițist în uniformă, cu o ținută în mână, cătând să citească și să strige un nume de student pe care îl avea notat de mai marele lui; un coleg îi vine în ajutor citind cu voce tare de mai multe ori numele meu, mie nevenindu-mi a crede că ar fi vorba despre mine. La a treia strigare am răspuns „prezent” și atunci polițistul, destul de politicoș, mi-a comunicat că sunt chemat sau chiar poftit la Poliție.

Nu-mi puteam imagina ce aș putea avea eu cu poliția sau că cel căutat aș putea fi eu, dar ce era de făcut în fața organelor de execuție; m-am dus să văd despre ce era vorba, probabil despre o eroare, de aceea l-am rugat pe colegul meu de bancă să aibă grijă de lucrurile mele până ce mă voi întoarce și să ia notițe la orele următoare, urmând ca eu să-mi transcriu ulterior cursul pierdut.

Niciodată nu mi-ar fi trăsnet prin cap că în acel moment păraseam facultatea de medicină pentru totdeauna, ba chiar și Iașul până în ziua de azi!

Pe drum mi-am dat seama că polițistul nu mă ducea la Poliție ci la comenduirea Pieței, adică la garnizoana militară, ceea ce era și mai semnificativ pentru mine, dar trăgeam nădejde că în scurt timp voi ajunge înapoi la facultate. Pe cât de tânăr eram, îmi dădeam seama că cineva nu poate fi condamnat fără vină. Am fost imediat introdus într-un birou pe a cărui ușă scria „Comandant”. Acesta, după ce mi-a analizat lung ținuta și fizionomia, m-a întrebat cu „unde te ascunzi, derbedeule?!”, la care nu am avut ce să răspund. „De luni de zile te căutăm prin toată țara, dezertorule”, mi-a spus el, „de acum ți s-a înfundat, Curtea Marțială și pușcăriile te mănâncă, ticălosule!”. Apoi, chemând la sonerie un supus, i-a ordonat „foaie de drum și cu caporalul ... la Suceava, cu primul tren”. Am mai auzit cuvintele „marș, afară!”, pentru prima oară la adresa mea în viață; fără a mai scoate un cuvânt am ieșit buimăcit și cu lacrimi în ochi, pe care nu le puteam stăpâni. Văzându-mă astfel transformat-transfigurat, un gradat de pe sală mi s-a adresat blând, invitându-mă să iau loc pe bancă și să aștept puțin până ce vor fi gata formele. Stând așa, mi-am adus aminte că am fost recrutat la București, dar nu păstrasem adeverința de recrutare și nici chitanța de plată a amânării la încorporare, care costase vreo două mii de lei, bani ce mi-i dăduseră părinții la plecare; deci nu puteam face nici-o dovadă că sunt în regulă ci, dimpotrivă, eram bun de a fi acuzat pentru „nesupus la încorporare pe timp de război”, abatere care cădea în competența Curții Marțiale.

Caporalul ..., înarmat cu pușcă, cu sacul de merinde în care a introdus în fața mea plicul de trimitere la Suceava, mi-a spus să-l urmez și astfel ne-am îndreptat amândoi spre gară, eu în față și el după mine, ca escortă. În drum am mai privit o dată spre Medicină, unde-mi lăsasem și creionul și caietele de notițe la cursuri; am oftat și am plâns pe drum, dar mergeam înainte, ca un borfaș de rând urmat de militar.

Pe drum am depănat în gând tot episodul vieții mele până la anii când majoritatea tinerilor se bucură de tinerețe, de viață, de lucruri plăcute, pe când eu nu aveam de înșiruit decât necazurile, lipsurile, reținerile și abstenențele, foamea și sărăcia îndurate până la acest ceas și cine știe ce mă mai aștepta! Mi-a venit în minte refrenul „adio viață de student și libertate”, iar „Gaudeamus igitur” n-am mai apucat să-l cânt niciodată și cât mi-am dorit să ajung să fiu student. Eram atât de scufundat în amărăciunea mea încât n-am simțit nici sete, nici foame, deși nu mâncasem nimic toată ziua, iar lacrimile și sughiturile mă sufocau. Acest lucru l-a impresionat probabil și pe caporalul care mă însoțea, încât atunci când a început să mănânce mi-a întins și mie o bucată de pâine tăiată cu baioneta; i-am mulțumit printre lacrimi, apoi când am ajuns la Burdujeni, acesta a coborât să bea apă de la pompa de pe peron și m-a luat și pe mine, că doar avea după ce bea!

Când am ajuns se făcuse seara, iar caporalul se grăbea să ajungă cât mai repede la Cetate, să mă predea, pentru că trebuia să se întoarcă la Iași cu primul tren și să raporteze executarea misiunii.

Vae victis!

1. Încorporarea

Suceava nu avea gară pentru că austriecii au venit cu linia ferată de la Lemberg – Cernăuți numai până la Ițcani, la vreo cinci kilometri de oraș, spre nord-est, iar moldovenii au construit gara Burdujeni la vreo patru kilometri în sud-estul orașului, fiind prima gară în nordul Moldovei la granița cu Austria, de altfel și prima linie ferată a Moldovei pe secțiunea Burdujeni-Roman, fiind construită concomitent cu prima linie ferată din Muntenia pe secțiunea București – Filaret – Giurgiu și care a fost dată în folosință pe la sfârșitul lunii noiembrie 1869, după cum am citit pe placa din gara Burdujeni, unde coborâsem să beau apă împreună cu însoțitorul meu de la Iași.

La Suceava, orașul „sfânt” al Bucovinei, unde se aflau moaștele Sfântului Ioan cel Nou și la care venea de Sânziene toată suflarea Bucovinei în pelerinaj, copiii și bătrânii cu pletele unse cu untdelemn curat, mai fusesem o singură dată când eram copil. Venisem cu părinții, cu căruța, când m-au îmbrăcat în haine noi „să-mi meargă bine toată viața”, călătorind așa vreo trei zile și două nopți, spre marea mea nerăbdare care doream să văd Suceava sfântă și mai ales un sfânt. Acum, când parcurgeam în grabă orașul, urmat de militarul cu armă în spatele meu, trecând pe lângă biserica „Sf. Ioan”, depănam acele întâmplări din copilărie și mi-am

adus aminte cum am dormit noi în căruță lângă zidurile mănăstirii, cum mă învelea mama toată noaptea de frică să nu răcesc, cum am mâncat borșul de fasole, vorba vine fasole, pe care ni-l turna dintr-un butoi omul acela, care nu ne dădea decât un polonic la fiecare. Ce-ar zice mama, dar ce-ar zice bunul meu tată să-și vadă fiul cel mic, nu demult plecat de-acasă cu atâta dor de muncă și învățătură, cu atâta încredere în Unul Dumnezeu, că este dus de la spate de un militar înarmat, întocmai ca un hoț sau chiar mai rău! Pentru că în cele mai grele momente ale vieții mele gândul meu zbura la părinți, chiar și după ce ei nu au mai fost, cerându-le parcă ajutorul și apărarea. Mi-am adus aminte atunci de Epistolia pe care o aveam de la mama, am pus mâna pe ea și m-am rugat în gând de ajutor.

Intrând în Cetate împreună cu însoțitorul meu, căci aici era sediul cercului de recrutare al județului Cernăuți, oprindu-ne în fața unei uși în coridorul de piatră luminat de niște felinare de petrol, acesta mi-a spus să aștept puțin iar el a intrat și după câteva minute a ieșit urmat de o namilă de militar burtos care a întrebat „Ăsta-i?” și, la răspunsul afirmativ, i-a spus însoțitorului că poate pleca, ceea ce a și făcut după ce a salutat din toată inima cu „să trăiți!”, căci își îndeplinise misiunea.

Majurul, căci acesta era primitorul meu, m-a îmbrâncit înăuntru, adăugând și înjurătura caracteristică profesiei și gradului. Apoi, după o scurtă analiză exterioară și câteva întrebări la care abia mai puteam răspunde printre lacrimi, s-a repezit la mine răcnind ca un animal „Dezertorul!” și mi-a tras prin surprindere o palmă cu mâna dreaptă care m-a aruncat în peretele din stânga, apoi cu un pumn în față m-a scos afară pe coridor și m-a împins într-o chilie ce servea acum de carceră, după care a încuiat ușa și a plecat.

Rămas singur în întunericul celulei, prin care pătrundea o licărire de lumină în noapte, mi-am dat seama că-mi curgea sânge din nas, că-mi vâjâie urechea peste care mă lovise ca un sălbatic și, pipăind prin întuneric, am dat de o băncuță de lemn lipită de un perete de piatră; m-am așezat, încercând să-mi revin din acest coșmar.

Mă gândeam la colegul de cameră de la Iași care poate mă aștepta fără să știe nimic de mine, la masa de la bătrâna la care mâncam împreună, la colegi. Răpus de oboseală și de gânduri, să nu mai zic de foame și sete, găsind niște bucăți de pătură care mirosea puternic a grajd, probabil din cele folosite mai demult la cai, mi-am aranjat așternutul și aproape leșinat am adormit cu gândul la ce mă mai aștepta în ziua următoare.

Nu știu cât 'oi fi dormit, căci ceas nu aveam, dar după câtăva vreme de somn am simțit mișcare în jurul meu. Mirosul de sânge și poate și foamea, ca a mea, au pus în mișcare șobolanii de prin găurile Cetății. Îngrozit, căci mă temeam groaznic de șobolani încă de acasă, de frică să nu calc pe vreunul care să sară pe mine, m-am tras încet la banca de lemn, m-am așezat cu picioarele ridicate, încercând să stau liniștit până va veni careva să mă scoată.

În noiembrie sunt nopțile lungi, dar aceasta cred că a fost cea mai lungă și o burniță rece făcea să nu mai apară soarele. Dimineața un soldat m-a scos din chilie, m-a condus în curte la o cișmea să mă spăl, mi-a dat un prosop militar cu care să mă șterg pe față. Apoi, după ce eu mi-am spus în taină rugăciunea de dimineață, l-am

urmat pe acesta la magazia de îmbrăcăminte unde am primit tot echipamentul unui soldat, inclusiv o pereche de bocanci desperecheați și cam mari, jambiere pe care nu știam cum să le închei, centură și bonetă. Astfel echipat, mi-am făcut o bocceluță din hainele mele pe care le-am predat magazionerului, și cu o hârtie primită de la magazie am ieșit în curte, la o masă de lemn, unde mi s-a dat o cană de ceai și un sfert de pâine cu marmeladă, pe care le-am înghițit cu ajutorul ceaiului, căci altfel nu mi-ar fi intrat nimic pe gât, căci nu simțeam nimic altceva, nici poftă, nici gustul.

Ofițerul de serviciu m-a prezentat astfel echipat la comandant care, după câteva întrebări de rigoare, mi-a comunicat că, din acel moment, am devenit militar și deși nu am depus încă jurământul mă voi supune regulamentelor și codului justiției militare, fiind încorporat.

Cu însoțitor înarmat, cu bocceluța subțioară, am pornit iarăși la gară, la Burdujeni, după cum mi-a spus pe drum însoțitorul, spre Botoșani, unde fusesem repartizat la Regimentul 37 infanterie. Priveam câmpul și copii care, ca și mine altădată, pășteau vacile și coceau cartofi pe vatră, care erau atât de gustoși că nu ne trebuia altă mâncare când ajungeam acasă. Dar ce diferență mare între vremurile de atunci și acum!

La Botoșani, soldatul se grăbea să mă predea, să preia echipamentul cu care mă adusesse și să se întoarcă înapoi la Suceava. Până seara am fost echipat cu alte haine militare de la regiment și lăsat apoi liber prin marea curte a regimentului, cu alți soldați de la grajd, ordonațe și furieri, fiindcă regimentul era pe front, iar la Botoșani se afla numai partea sedentară. Am măturat cu ei curtea, am curățat grajdurile unde erau cazați caii ofițerilor și cei de la căruțele regimentului. Seara am mâncat supă de mazăre cu gărgărițe, în loc de carne, și ne-am retras în dormitor unde cei prezenți m-au întrebat cum am ajuns aici și în ce calitate, adică ordonață la careva dintre ofițeri ca să fiu astfel scutit de front, furier T. R. (termen redus), sau poate că sunt ceva meseriaș care fac mobilă sau haine pentru ofițerii și ofițerașele din garnizoană. Mare le-a fost mirarea când n-am putut răspunde afirmativ la niciuna din aceste variante și când le-am spus că sunt student la drept și medicină. Atunci și-au dat cu părerea că aș fi luat ca furier pentru Consiliul de judecată ori pentru sanitar de front. În orice caz, obosit de toate evenimentele zilei și de lungile lor povestiri de pe front, am adormit la lumina electrică a becului din dormitorul trupei de la Regimentul 37 infanterie din Botoșani, lipsind pentru a treia noapte din pătuțul colegului meu de cameră din strada Sărării din Iași.

Și totuși, la numai o sută și ceva de kilometri depărtare, numai în trei zile, se năruise o viață de om, viitorul unui tânăr curgând la vale... *panta rei*⁸!

Dimineața, spălat și cu surogatul de cafea cu pâine și marmeladă înghițite în sec, am fost prezentat comandantului de companie, căpitanul Dimitriu, un om, adică mai exact un militar, care mi s-a părut a fi și om. După ce a ascultat cu răbdare și înțelegere povestea mea din ultimele zile ale lunii noiembrie 1941, mi-a spus cu regret că acum nu se mai putea schimba nimic, eu sunt ca „nesupus la încorporare

⁸ Din greaca veche: „Totul curge” – n. ed.

pe timp de război”, faptă prevăzută și sancționată la Curtea Marțială, indiferent dacă s-a făcut cu intenție sau fără, căci am dovedit neglijență, neînștiințând comisariatul militar la care am fost recrutat, la care trebuia să depun chitanța de plata taxei de amânare la încorporare, pe care nu o aveam la mine și nici nu știam dacă o mai am sau am pierdut-o. După câteva zile, în care am făcut corvoadă la regiment, am fost prezentat la Consiliul militar de judecată, o instanță judecătorească subordonată Curții Marțiale de la Iași, care avea de judecat mai multe cazuri de indisciplină militară, printre care și pe al meu.

Președintele Consiliului, colonelul Secară, și căpitanul Dimitriu, care știa totul despre mine între timp, și-au arătat bunăvoință multă față de mine ca fiind un biet student căzut în mrejele copoilor de la cercul de recrutare, care încă ar mai fi putut lua în considerare chitanța mea de amânare a stagiului militar pe care ar fi găsit-o în câteva zile, dar ei s-au dovedit a nu avea nici-o bunăvoință, iar acum totul era prea târziu. N-a fost articol și nici nu s-au obosit membrii Consiliului să găsească unul pentru a mă încadra în vreo sancțiune militară, căci de fapt nici nu eram militar, pentru că nu depusesem încă jurământul. Cu tot regretul că nu mă pot elibera, mi-au spus că urmează să fiu încorporat și că acum era prea târziu să fiu trimis la o școală militară de ofițeri în rezervă, dar că totuși aș putea fi trimis la școala de subofițeri de rezervă de la Făgăraș care tocmai își începea cursurile. La rugămintea mea, căpitanul Dimitriu m-a ascultat să fiu trimis nu la Făgăraș, ci la școala de ofițeri rezervă infanterie la Ploiești care, deși își începuse cursurile, trăgeam nădejde că în cel mai rău caz mă vor trimite ei la Făgăraș. Echipat cu cele mai bune efecte militare pe care le avea compania căpitanului Dimitriu, deși și acestea purtau urme de front, cu urarea de „noroc și succes”, am părăsit cazarma și orașul Botoșani, pe care nu l-am mai revăzut până astăzi, mai încrezător și mai împăcat cu soarta și asta datorită bunătății unui om și militar, căpitanul Dimitriu, pe care nu l-am revăzut niciodată, deși aș fi dorit și doresc acest lucru încă.

Nu am putut trece prin Iași pentru că eram urmat tot de un însoțitor înarmat, iar bocceluța cu singurele mele haine și în care n-am apucat să cânt „gaudeamus igitur”, am lăsat-o la cazarmă, la un soldat rănit care urma să se elibereze și nu avea haine cu care să plece acasă și care mi-a promis că le va îmbrăca de marile sărbători și atunci se va ruga de binele și sănătatea mea.

După zece zile de trecere prin atâtea birouri militare și prin fața Consiliului de judecată al Curții Marțiale îmi dădeam perfect de bine seama că civil nu voi mai putea fi curând; odată prins în arcanul militar, nu întrezăream scăparea și așa a fost.

Parcurgeam acum drumul pe care îl mai parcursesem alte dată ca elev la Craiova, apoi la București cu „Straja țării”, cu un an înainte de catastrofa cu tribunele de la Cotroceni, apoi cu „Tinerimea română”, la concursurile anuale ca reprezentant al Liceului „Aron Pumnul”, împreună cu alți colegi și cu tânărul, dar eruditul profesor Traian Cantemir; apoi și în sens invers, ultima dată spre Cernăuți. Toate mi se depăneau și îmi erau prezente în minte mai mult ca oricând și aveam senzația că nu mă mai îndrept spre libertate, ci spre cazarma care, așa cum îmi închipuiam atunci, era poate ceva mai bună decât o închisoare civilă sau militară.

Trenul era arhiplin cu civili și militari de toate gradele, iar coridoarele erau de necirculat nici pentru a merge acolo unde este nevoie să meargă omul la o călătorie lungă. O întâmplare mi-a dovedit cât de meschini erau în majoritate ofițerii români, mai ales cei cu grade mari, „superiori”, care nu erau nici pe departe superiori. În timp ce traversam coridorul arhiplin spre toaletă, am atins cu coada lopeții Lineman, pe care o aveam la centură și pe care o purtam pentru prima dată în viața mea, pe un maior ce fuma la geam, pe coridor. Acesta, întorcându-se spre mine, după o înjurătură tipic cazonă, mi-a tras un pumn în cap cu atâta ură și tărie încât l-am simțit până la Ploiești.

Ajuns la Ploiești, la biroul mobilizării, căpitanul Georgescu, care a luat în primire corespondența din mâna delegatului care mă adusese de la Botoșani, privind spre mine, mi-a spus că mai este la școală un Gălătescu, tot de prin părțile nordului, și atunci mi-a trecut prin minte că s-ar putea să fie fratele meu geamăn, Costică, plecat de-acasă cu doi ani în urmă. La venirea companiilor de la instrucție am constatat că nu m-am înșelat și că într-adevăr fratele meu, Costică, fusese încorporat și încadrat în această școală, ca toți învățătorii de seama lui care nu efectuaseră încă stagiul militar.

La școală mai erau vreo douăzeci de tineri ca mine, întârziați la încorporare, așa că în câteva zile urma să dăm examenul de admitere, probele practice și mai ales să promovăm cu bine examenul medical și astfel să rămâneam la școală, pentru că era nevoie de noi cadre pe frontul care se adâncea spre răsărit.

La examenul medical am fost respins din cauză de „debilitate fizică generală”, astfel că tot la Făgăraș trebuia să plec, căci deși pentru ofițer eram prea slab fizic, pentru subofițer se înțelegea atunci că aș fi bun, nu știu după ce criterii și judecată ale Comisiei medicale. Nu m-am lăsat și am revenit în fața comisiei cu rugămintea de a mai fi examinat o dată pentru că doream să rămân în această școală avându-l aici și pe fratele meu, dacă am avut în sfârșit norocul să ne regăsim ca să rămânem împreună și de va fi să plecăm pe front, să plecăm tot împreună ca să ne ajutăm și să ne îngrijim unul pe celălalt. La aceste insistențe comisia a fost de acord să fiu declarat „admis”, dar cu amenințarea ca să nu mă prindă la infirmerie bolnav sau rănit cât voi sta în această școală, lucru pe care l-am promis, dar pe care nu l-am putut respecta și asta nu din vina mea.

Am fost repartizat la compania a doua, unde era și fratele meu, eu la plutonul întâi, iar el la trei sau patru. Totuși, dormeam sub același acoperiș, căci fiecare companie care număra cam o sută de elevi era cazată într-un fost grajd al unui regiment de artilerie plecat pe front, cu paturi suprapuse pe două rânduri, cu spălător la un capăt al pavilionului, să nu-i mai zic „fost grajd”, și cu cancelaria comandantului de companie la celălalt capăt, unde fusese probabil camera de gardă, infirmeria zooveterinară, eventual micul depozit de grăunțe pentru câteva zile pentru cai. Dar fiindcă școala de ofițeri de rezervă de infanterie de la Ploiești înghițea și fosta școală nr. 2 de la Bacău, desființată, în asemenea stare de război totul trebuia înțeles și admis.

Instrucția se desfășura cu mare severitate și eram supuși la probe spartane, însoțite de urletele și strigătele colonelului Ionescu Nicolae, comandantul școlii, care

amintea cu orice ocazie ofițerilor instructori că aici nu este pension de domnișoare, ci școală militară care pregătește aprigi luptători pentru întregirea neamului și de aceea să fim supuși celor mai grele încercări de rezistență corporală și chiar la foame și sete, pentru a fi căliți în condiții cât mai asemănătoare celor de pe front.

Comandantul de companie, căpitanul Năescu Nicolae era, și fără aceste îndemnuri ale colonelului, un zbir, fără simț și suflet de om, necăsătorit, deși [era] la o vârstă avansată. Ne-a obligat, într-o iarnă grea, cum nu mai fusese în ultimele decenii în sudul țării, cu frig și geruri care depășeau -30°C , să nu purtăm mantaua, pe care o țineam la bandulieră; cât despre mănuși, nici poveste.

Locotenentul Racoviță, comandantul plutonului meu, un om foarte cumsecade, cult și simțit, sincer și corect, el însuși neavând dreptul să poarte căciulă și mănuși, cu șapcă și cizme de box, nu-și găsea locul pe câmpul de instrucție și, în pauze, apropiindu-se de grupurile de elevi care-și frecau urechile să nu înghețe sub bonetele de pânză, spunea: „de ce nu m-a făcut mama fată, să stau și eu la cald ca toate fetele de seama mea” și bătea din picioare, apoi striga o dată să audă toți: „peste rambleu fuga, marș!” și fugea și el cu noi să se încălzească, alt mijloc de încălzire nefiind pe câmpul de instrucție.

Dar cea mai grea situație era în zilele de tragere în poligon când, din cauza frigului, nu puteam nimeri țintele, astfel că înregistram rezultate slabe la tragere, drept pentru care avertismentele colonelului se răsfrângeau atât asupra elevilor, cât și asupra instructorilor, asupra locotenentului nostru, care nu mai știa ce să facă, de multe ori raportând situații îmbunătățite pe hârtie pentru a ne scuti de consecințe pe toți.

Educația noastră spartană se mai completa cu alarme de noapte, reale ori create, urmate de marșuri cu încărcătură maximă și la distanțe din ce în ce mai mari, uitând de masă sau de condițiile atmosferice, pe un timp când nu-ți venea să scoți din casă nici un câine, cu atât mai mult cu cât la cantonament nu aveam căldura necesară pentru a ne usca ciorapii și obielele ude, pe care le întindeam sub noi, între cearceaf și saltea când ne culcam, iar la sculare eram uzi și noi și obielele, dar le încălțam așa, jilave cum erau, căci nu aveam ce să facem în aceste condiții în care trebuia să ne călim pentru front.

Necazurile instrucției se completau cu foamea de multe ori, deși hrana ce o primeam era substanțială, dar nouă nu ne era îndestulătoare ținând cont de eforturile pe care le depuneam, de frigul pe care îl înduram, fiind mai mult dezbrăcați. Și apoi noi, la douăzeci de ani, eram în plină formare fizică, de aceea ceaiul de dimineață cu un sfert de pâine cu marmeladă, pe care nu mai doresc s-o mai văd tot restul vieții, că-mi ieșea pe nas la primele culcări la instrucție ori la trecerea de câteva ori peste rambleul de cale ferată, mereu „reperat”, nu reprezenta o hrană care să ne mulțumească.

Ca și cum nevoile noastre și necazurile nu erau destule, trebuia să ne mai vină ceva, „colac peste pupăză”. În luna ianuarie 1942, ne-a venit la școală să facă practica la comandă promoția de elevi care urma să fie avansată la 10 mai de la Școala de ofițeri de infanterie de la București. Asta ne mai lipsea, să ajungem cobai de experiență pe mâna candidaților la tresa de sublocotenent!

Au fost printre dâșii și unii mai cumsecade, mai înțelegători, deși în această postură trebuiau să arate tot ce știu, tot ce au învățat în doi ani pe Izvor și Ghencea și, mai ales, trebuiau să-și pună în evidență fiecare veleitățile de viitor comandant de oști. Astfel, s-a abătut nenorocirea pe capul nostru, căci la plutonul I din compania a doua a venit ca încheietor de companie și instructor al plutonului, secundându-l pe locotenentul Racoviță, inimosul și super-elasticul elev plutonier major Alboiu Mircea, oltean cu veleități militare și aspirații mari, mai ales că vremurile îi erau propice, țara fiind în plin război. Din acea zi nu am mai avut liniște, nu numai la instrucție, dar și la programul administrativ și chiar la masă, când în timpul mesei ne scula de nenumărate ori, ba chiar ne fugărea prin curte – culcat, și salt înainte – de ne ieșea mâncarea pe nas, unii chiar vomau, spre marea satisfacție a acestui satrap.

Într-o zi la instrucție, eu fiind culcat și nesimțind că el este pe aproape de mine, mi-a pus la picior o petardă de artilerie pentru a simula un atac aerian. Până să mă ridic și să fug, petarda a explodat atât de aproape de laba piciorului meu drept, încât talpa, fiind lovită de suflul foarte puternic al grenadei și de părțile ei componente, mi s-a umflat pe loc, reculul împingându-mi piciorul și dislocându-mi oasele. Am simțit o durere până la leșin, noroc că afară era frig. Dându-și seama de prostia pe care a făcut-o și de consecințele pe care urma să le suporte pentru gluma lui de prost gust, a ordonat, fără știrea locotenentului Racoviță, să fiu dus pe brațe de câțiva elevi la dormitor, să mi se scoată bocancul și să stau întins. Spre nenorocul lui și al meu ne-am întâlnit pe drum cu căpitanul Năescu care, văzându-mă galben și cu dureri, m-a trimis direct la infirmerie. Necazul era dublu pentru că în virtutea promisiunilor mele la intrarea în școală că nu voi ajunge la infirmerie, acum eram dus de colegii mei tocmai acolo; în plus nu voiam să-l declar pe Alboiu ca fiind făptașul accidentului, că doar aveam să mai am de-a face cu el ca instructor până la începutul lui mai și ar fi fost vai și amar de mine, cu toate că în prostia lui putea să mă omoare. Astfel, am declarat medicului că eu am călcat pe petardă fără să-mi dau seama fiindcă era îngropată în zăpadă, dar medicului nu i se părea verosimil pentru că lovitura era laterală, iar asupra labei efectul fusese în poziția tălpii ridicate și nu prin apăsare, însă s-a renunțat la cercetări.

După câteva zile de dureri și nopți de nesomn am părăsit infirmeria; m-au menajat încă câteva zile, fiind pus de planton la dormitor, apoi am ieșit la instrucție fără să mai schimb o vorbă cu Alboiu până la despărțire. Dacă a rămas pe câmpiile stepei kirghize, așa cum am auzit mult mai târziu, Dumnezeu să-l odihnească, că s-a dovedit a fi destul de iute și isteț în scurta-i viață!

La tragerile de luptă de la Blejoi nici o companie nu era așa de chinuită ca a noastră, pentru că atingerea liniei de tragere era foarte anevoioasă, neputând îndeplini condițiile de tragere; din această cauză, căpitanul tuna și fulgera, iar la înapoiere spre școală ne ținea numai în salturi și culcări, încât ajungeam mai obosiți decât toți, cu hainele ude de sudoare și de apele din băltoacele în care ne ordona Alboiu să executăm „culcarea” și mai trebuia să cântăm cu capul sus la trecerea prin Ploiești.

Dar, ca în toate necazurile și impasurile în care m-a împins viața, și acum îmi veneau în minte cuvintele mamei că „toate au un început și un sfârșit” sau îndemnul „cu răbdarea treci și marea, dar cu răul nici păraul” și asta îmi dădea putere și curaj ca să nu ajung să-mi fac singur sfârșitul, cum au fost atâtea cazuri printre colegii din școala noastră sau de la alte unități.

În mai mult de jumătate de an cât am stat la Ploiești nu am ieșit în oraș decât de vreo două-trei ori, duminica între orele 14 și 18, adică tot cam de atâtea ori ca și domnișoarele de la pensionul „Notre Dame”, numai că ele ieșeau „cu rândul”, iar noi de astă dată eram liberi să intrăm în cofetărie, plăcintărie sau chiar birt, dar fără a avea dreptul de a consuma băuturi alcoolice.

Cazarma, uscatul ciorapilor și al obielelor, cusutul nasturilor, curățatul armamentului și eventual scrierea corespondenței, dacă aveam hârtie și plicuri, acestea erau preocupările noastre de duminică, întrucât la școală nu era o bibliotecă de la care să putem lua o carte pentru citit, să nu mai vorbim de un aparat de radio la care să putem asculta cel puțin meciurile de fotbal, pentru care erau destui amatori din cei o mie două sute de elevi.

O iarnă cumplită, cu geruri și zăpezi mari cum de mult nu mai fusese în această zonă a țării, îmbrăcămintea fiindu-ne slabă și încălțăminte deteriorată, toate acestea au completat condițiile de „călire” pentru front, așa cum ținea atât de mult colonelul. Dar nimeni nu vedea câți elevi sunt bolnavi, cu urechile degerate sau câți tușesc să-și verse plămâni, mulți dintre noi rămânând pentru tot restul vieții cu grave afecțiuni de sănătate.

Cei mai buni executanți dintre elevii școlii au fost învățătorii, foștii elevi ai școlilor normale. Acești pedagogi la ei acasă erau disciplinați, ascultători, buni executanți, răbdători la toate, pentru că erau pătruși de dorința de a ajunge ofițer și astfel, întors la postul său în sat, să fie mai mare în grad decât plutonierul de jandarmi, iar când de sărbători și-ar fi îmbrăcat uniforma – căci așa era datina și regula – plutonierul să fie obligat să-l salute militărește.

Tot ei au fost sufletul unei mult apreciate serbări organizate în cinstea zilei de 24 ianuarie, când tot ansamblul, condus de talentatul căpitan Georgescu, a arătat conducerii școlii că elevii sunt ceva mai mult decât niște simpli executanți ai programului militar, unii dovedind vădite calități artistice. Auzindu-se în oraș de manifestația tinerelor talente din școala militară, ansamblul școlii a fost solicitat de către autorități, astfel că a dat și acolo mai multe reprezentații, fiind răsplătit cu aplauze și ovații, ceea ce i-a creat o faimă grozavă școlii noastre în orașul petrolului.

Iarna era pe sfârșite, băltoacele rezultate în urma topirii zăpezilor, în care cu atâta sadism ne culca Alboiu, se restrângeau și o primăvară cazonă se anunța și pentru noi, [pentru cei] care auzeam zvonuri despre intențiile școlii de a ne scoate în cantonamente pentru aplicațiile de luptă ce marcau încheierea primului an de învățământ în școlile militare.

Dar cea mai mare bucurie pentru întreaga școală, inclusiv pentru majoritatea ofițerilor-instructori, a fost plecarea, la sfârșitul lunii aprilie, a elevilor-plutonieri ai Școlii de ofițeri de la București aflați în stagiul la școala noastră, care nu numai că

erau vătafii și zbirii noștri, dar și printre ofițerii instructori semăneau vrajbă și intrigi, contradicții și nemulțumiri.

Când au plecat stagiarii, inclusiv elevul-plutonier Alboiu, de la noi și locotenentul Racoviță – comandantul plutonului nostru, om bun și de treabă, capabil și înțelegător, bun instructor și pedagog, prieten sincer al viitorilor ofițeri de rezervă, cei care, de fapt, duc greul unui război – a respirat ușurat de năpasta ce se abătuse asupra lui cu acest oltean înfumurat, răutăcios și ambițios.

Și iată că ceea ce bănuiam noi că o să se întâmple, ceea ce auzisem despre plecarea noastră în cantonament, ținută în secret de conducerea școlii pentru a se realiza o ieșire tactică printr-o alarmă cât mai apropiată de realitate, a ajuns la realizare. Între timp, bunul nostru instructor, pedagog și prieten, Racoviță, ne-a pregătit prin îndrumările lui prețioase asupra pregătirii noastre morale și fizice, asupra punerii la punct a echipamentului, a ajustării ținutei și în special a încălțăminteii, pentru că, la un marș, de cea mai mare importanță este ținuta și în primul rând încălțăminteaa.

Bănuita noapte a sosit.

În noaptea de 30 aprilie, spre întâi mai, la ora zero, cum se numește tactic, o alarmă puternică ne-a sculat pe toți din somnul dulce în care ne scufundasem după oboseala zilei precedente și, în prezența tuturor ofițerilor care erau obligați să cronometreze mișcările noastre, ne-am echipat complet, am luat armele, sacul de merinde și ranița în spate și ne-am aliniat pe platoul de adunare al școlii. În prezența întregului Stat major al școlii am primit muniții și materiale de luptă: grenade, petarde și altele, astfel că greutatea raniței fiecărui elev să ajungă la douăzeci kilograme, iar în sacul de merinde ni s-a dat hrana pe o zi, adică o pâine și o cutie de conserve de fasole cu carne de porc. După raportul la colonel și citirea ordinului de marș de către șeful Statului major, unitatea noastră, care acum devenise unitate operativă, cu număr și indicativ militar, s-a pus în marș cu direcția zona petroliferă Băicoi-Floreni-Câmpina, cu misiunea de a ajunge și a pune stăpânire în cel mai scurt timp pe pozițiile nord-vest Câmpina-Breaza și a raporta de instalarea unității pe pozițiile ordonate de Statul major. În noaptea în care tot Ploieștiul dormea, când somnul era mai dulce pentru fetele și băieții de seama noastră, o coloană de elevi ce-și satisfăceau stagiul militar, înșiruită pe cel puțin un kilometru, mărșăluia în tăcerea nopții, sub povara greutății din spinarea fiecăruia.

Ziua ne-a prins departe de Ploiești, iar în timpul repaosului dintre ora șapte și opt dimineața fiecare unitate a primit ceaiul cald pe locul unde se afla, întrucât cu noi era și coloana de servicii, administrația și tot ce aparținea de școală, deoarece urma să rămânem în această zonă mai mult timp, așa cum era prevăzut în planul de învățământ al Statului major.

În orașul Câmpina, pe un platou dinaintea amenajat în fața Primăriei, colonelul și Statul major, plus notorietățile orașului, au primit defilarea Școlii de ofițeri din Ploiești, fapt care a stârnit vâlvă în toată zonă și eram așteptați cu interes la cantonamentele unde am fost încartiruiți, în special de către tineret.

Compania noastră a fost încartiruită în satul Cornuri, pe dealurile din dreapta liniei ferate spre Comarnic, mai departe, în spate, având Doftana. Tot în acest sat,

în localul școlii primare, era încartiruit comandamentul școlii noastre, Statul major și serviciile operative, ceea ce pentru noi reprezenta un dezavantaj față de companiile cazate prin alte sate, mai departe de „ochii șefilor” și de „coada calului de care este bine să te ferești întotdeauna”.

Eram cazați câte trei-patru elevi într-o casă, bineînțeles în camera cea mare, cea de oaspeți, și ne-am aranjat foarte bine în cel mai scurt timp, fiind priviți cu drag de gazde și mai ales de către odraslele lor mai tinere. La gazda noastră era o fetiță de vreo șaisprezece ani care, în culmea bucuriei de prezența noastră la ei, ne făcea curat în cameră după ce plecam dimineața la tragerile de luptă care durau toată ziua, ne aerisea camera și ne punea flori în vaza de pe masă, ne aducea apă rece și proaspătă de la fântână, până ce soseam noi de la instrucție.

Pe cât de grea era instrucția, cu armamentul greu și terenul accidentat de la poalele Carpaților, pe vârfurile cărora mai persista zăpada din iarnă, cu efortul sporit pentru a putea satisface condițiile de tragere de luptă și exercițiile complicate, pe atât de bine ne simțeam când ne așezam la masă, în iarba și mușchii care semănau cu covoare verzi din casele moldovene; mâncarea pe iarbă din marmitele aduse pe cai de la bucătăria școlii ne părea acum mult mai gustoasă, pâinea de la Câmpina care se făcea acum pentru noi parcă era mai caldă, mai gustoasă, iar bunăvoința și înțelegerea locotenentului Racoviță, care ne ferea de „ochii șefului și de coada calului” precum își ferește cloșca puii săi de uliu, întreaga mulțumirea noastră și ne simțeam fericiți în mijlocul naturii, sub soarele binefăcător pentru niște copii care încă se pregăteau temeinic să omoare de fapt oameni pentru ca să nu fie ei omorâți.

Activitatea și traiul în aer liber, viața de campanie cu un pronunțat dozaj de libertate ne-au făcut alți oameni, eram mai vioi și mai bine dispuși; în pauze se făceau glume, se cântau cântece de tot felul – de dor și jele, de dragoste și speranțe, care plăceau mult și lui Racoviță, necăsătorit și poate visător și el la ceva, tolănit mai la o parte în iarbă și uitând că pauza a trecut și trebuia să reluăm atacul.

Pentru sfârșitul perioadei de aplicații se anunța o mare inspecție de la Marele Stat major al armatei, de la București, ceea ce constituia o mare grijă pentru instructorii noștri, întrucât constatarea unei nereguli soldată cu o eventuală sancțiune ar fi însemnat, de fapt, imediata trimitere pe front și, de aceea, și Racoviță insista să ne însușim temeinic învățămintele aplicațiilor de zi și de noapte și, în special, tehnica tragerilor, pentru a nu risca în timpul inspecției vreo constatare negativă.

Depozitul de muniții era în cimitir, în niște cavouri mai mari, golite de conținutul uman, și la care se făcea de gardă, de santinelă, toată ziua și toată noaptea.

La școală la Ploiești eu n-am făcut nici-un planton la dormitor, cu excepția zilelor în care am stat din cauza piciorului accidentat, pentru că nu-mi venea rândul din pricina celor pedepsiți. Costică, însă, a scăpat puține nopți să nu fie de planton în schimbul doi, adică abia te culcai că imediat te trezea postul să intri în schimb la orele douăsprezece noaptea, apoi la ora trei te culcai din nou ca să te scoli la ora cinci. Ce-i drept este că am făcut câteva posturi de santinelă afară, noaptea, și-mi amintesc de o noapte groaznic de friguroasă, când a fost cât pe aci să adorm și să îngheț,

cum s-a mai întâmplat cu unii de pe la posturile din unitățile vecine, pe la sfârșitul lunii ianuarie, pe un ger năprasnic care completa necazurile noastre de școală.

Acum am fost și eu trimis într-o noapte în schimbul doi la postul de santinelă de la depozitul de muniții din cimitir, pe care nu-l văzusem încă, îndatorire de la care nu mă puteam eschiva și la care ne venea rândul tuturor. Vremea se schimbase brusc și, după o ploaie de început de vară, pe la sfârșitul lui mai, o ceață și un întuneric atotstăpânitor cuprinsese toată zona subcarpatică, de nu se putea vedea om cu om. M-am prezentat la corpul de gardă, la școală, iar de acolo – pe la miezul nopții – am fost condus la postul de la depozitul de muniții din cimitir, unde m-am schimbat în schimbul întâi; am memorat parola și, după retragerea lor, am rămas singur în miez de noapte în cimitirul satului, plin de pomi care acum înfloreau: cireși și vișini. În cele trei ore de stat în post mai mult pe loc, fiindcă orice mișcare producea zgomote pe care nu le recunoșteam chiar dacă erau făcute de mine, mi-au venit în minte tot felul de amintiri și povești cu strigoi, stafii, suflete de morți chinuite, ori despre morți care se zbat să se întoarcă la viață și câte nu mi se năzăreau acum, încât m-au trecut sudorile și mă prinseseră durerile de cap, dar altceva decât să-mi doresc să zboare timpul mai repede ca să vină schimbul următor nu aveam ce face; ba mă muncea și îndoiala că, poate, schimbul următor nu mai vine sau nu vine la timp din cauză că poate au uitat cu voie sau fără voie. Și, ca o completare a zbuciumului care mă stăpânirea și a sudorilor care mă sufocau, observ nu prea departe, în partea opusă a intrării în cimitir, o lumină puternică ce se plimbă când pe copacii din cimitir, când pe deasupra lor, când peste mine și se joacă așa, parcă ar voi să însemne ceva. Zgomotele produse prin frunze de liliaci sau păsările de noapte îmi completau imaginile bolnave din mintea mea și cele auzite din poveștile cu strigoii și stafiile. Retrăiam în minte și poveștile tatei cu limbi de foc și duhuri rele care i s-au arătat lui într-o noapte când mergea cu căruța la Oroftiana, lângă Herța, după pleavă, și caii s-au speriat și au luat-o la fugă de era să cadă jos din căruță, care nu s-a oprit până ce nu au obosit caii, continuându-și astfel drumul cu dureri de cap, grețuri și vărsături fără să fi mâncat ceva înainte, de la o așa spaimă.

Lumina mare de deasupra cimitirului s-a apropiat între timp și, venind prin spate, pe drumul ce ducea la școală unde era comandamentul, s-a identificat a fi mașina cu care venea colonelul în noapte de la Ploiești, certitudine pe care am căpătat-o la ieșirea mea din post, la trei dimineața; în ziua respectivă am avut liber la cameră și astfel am avut timp să-mi cunosc gazda, pe Cenușăreasa care ne întreținea atât de grijuliu cantonamentul, fiind dați ca exemplu pe școală, noi, cei care locuim aici.

La 15 mai, pe când soarele de amiază se lăfăia regește în zăpada sclipitoare de pe Omul⁹, iar Crucea de pe Caraiman¹⁰ se profila feeric pe un cer ce amintea de

⁹ Vârful Omu din Munții Bucegi este locul cel mai înalt din România populat permanent (locul 11 în clasamentul celor mai înalte vârfuri din România) – n. ed.

¹⁰ *Crucea de pe Caraiman* este denumirea populară a monumentului *Crucea Eroilor Neamului*, construit pe muntele Caraiman, la altitudinea de 2291 m., în memoria militarilor căzuți în Primul Război Mondial – n. ed.

magnifica arătare pe cer a lui Constantin cel Mare, „In hoc signo vinces”¹¹, s-a ordonat adunarea companiei, de către căpitanul Năescu, într-o poiană sub munți, fapt ce nu se întâmplase de mai multă vreme și care de regulă presimțea a rău. Plutoanele aliniată și cu tot armamentul depus mai deoparte, am prezentat raportul care părea mai deosebit decât altele anterioare și, într-adevăr, s-a anunțat evenimentul crucial din viața mea. Căpitanul a citit scurt și sever un ordin superior și a ordonat ca toți elevii din companie care știu limba germană să iasă cinci pași în fața companiei, aliniați în fața plutoanelor respective. Mi-a trăsnet prin cap că poate este vorba de traducători sau însoțitori pe lângă grupul de ofițeri germani afiliați la școală și pe lângă unitățile române, pentru instrucție, conform unor înțelegeri la nivel superior între cele două armate. După ce am văzut că au ieșit în față mai mulți colegi din celelalte plutoane, am ieșit și eu de la plutonul întâi, chiar la îndemnul locotenentului Racoviță, care știa că eu știu bine nemțește atât ca fiu al Bucovinei, cât și prin instrucția dobândită în liceul de la Cernăuți. Căpitanul ne-a privit sever și, cu răceala-i caracteristică, ne-a interogată pe fiecare în parte ce și cât știm și de unde, dacă putem scrie și vorbi curent nemțește, el care, de fapt, îi ura pe nemți. A ordonat comandanților de plutoane să ne trimită imediat la Comandament.

Fotografia nr. 2. De la poalele Caraimanului* am plecat la 15 mai 1942 spre meridiane ce nu puteau fi gândite la acea dată...!

¹¹ *Sub acest semn vei învinge* – n. ed.

* Imagine înlocuită – n. ed. Sursa: <http://www.blog.kauftravel.com/divpics/varful-caraiman.jpg>.

Peste două ore am fost aliniați în curtea școlii, vreo zece sau chiar mai mulți elevi proveniți din toate companiile; apoi am fost văzuți și interogați de colonelul comandant și șeful Statului major al școlii și, chiar în aceeași zi, am fost trimiși cu trenul de la Câmpina la Biroul de mobilizare de la școală, la Ploiești.

După o minuțioasă examinare a foilor matricole și a noastră, după întrebări și răspunsuri cât mai exacte din partea noastră, după un examen medical și unul de limba germană, zece din elevii veniți de la Câmpina am fost echipați în ținută mai curată și mai bună, de vară, luată de la școală, și am fost trimiși de urgență cu însoțitor, un ofițer de la Mobilizare, la București, la Școala de ofițeri activi de infanterie de pe strada Izvor, în vederea completării unui lot de elevi care se trimiteau pentru a urma școlile militare de ofițeri din Germania.

În curtea școlii militare de pe Izvor zarvă mare, mișcare și agitație printre tinerii în civil, absolvenți ai liceelor militare și civile din toată țara, militari – grade superioare române și germane –, medici și specialiști de toate felurile, croitori și fotografi și alții, demnitari, mai mari sau mai mici, fiecare cu misiunea lui.

La adunarea din sala mare a școlii, dintr-un grup de ofițeri români și germani care se afla la masa mare, a vorbit un colonel de Stat major, foarte energic și accentuat. Ne-a comunicat că suntem selectați pentru a urma școlile militare de ofițeri din Germania și că trebuie să fim mândri de încrederea ce ni se acordă pentru aceasta și pentru perspectivele ce ni se oferă, drept pentru care trebuie să fim exemplul de comportare și disciplină, noi reprezentând acolo armata și poporul român.

Pregătirea plecării noastre se precipita, toți am fost fotografiați și ni s-au întocmit de urgență pașapoarte în civil; toți am fost echipați în costume civile noi-nouțe, confecționate urgent de marii meșteri croitori și cizmari, am primit fiecare câte un geamantan cu tot trusoul strict necesar, începând de la mașina de bărbierit, prosoape și săpun, cămăși și batiste, termos și cremă de ghetă, periute de tot felul, ceea ce eu personal nici nu-mi puteam permite să-mi cumpăr la situația mea, fără nici-un venit sau vreun ajutor de la părinți, de la care nu prea aveam ce să le cer, căci nu prea aveau nici pentru ei.

În timpul liber pe care l-am avut, am ieșit din nou prin București, în civil, și parcă nici nu-mi venea a crede. Primul drum l-am făcut la Facultatea de Drept, al cărui student am fost, unde mi-am revăzut foștii colegi, dintre care unii își mai aduceau aminte de mine; mi-am revăzut și kolegele, printre care și pe Valeria care, în acea zi, a părăsit cursurile și ne-am refugiat în Cișmigiu pe vechile noastre bănci și alei, unde i-am depănat toată povestea absenței mele, precum și despre perspectiva ce mi se deschidea cu plecarea mea din țară.

Regretele despărțirii erau de ambele părți, dar „alea jacta est”¹², nimic nu se mai putea face și ne-am promis să rămânem pe mai departe prieteni buni și să ne urmăm fiecare drumul trasat, mai mult sau mai puțin, cu voia noastră, în speranța că, poate, odată, drumurile noastre s-ar putea încrucișa.

¹² Zarul este aruncat – n. ed.

Gândul că în felul acesta prelungesc termenul plecării mele pe frontul din răsărit, unde urma să plece promoția școlii din Ploiești în anul următor, și împins și de durerea de a fi pierdut iremediabil orice speranță că voi mai putea reveni la ținta mea – medicina – la care am visat din copilărie –, toate acestea m-au făcut să mă hotărâsc și să accept de-acum încalzarmarea și uniforma militară pentru cine știe câtă vreme și în ce împrejurări.

Mi-a revenit în minte mult apreciatul citat al cronicarului, îndrăgit și des repetat de inimosul meu profesor de limba română din Cernăuți, Dimitrie Logigan¹³, că „nu sunt vremurile în vrerea omului, ci doar omul în vrerea timpurilor”, ceea ce timpul și viața mi-au confirmat pe deplin și cu mare exactitate.

¹³ Dimitrie Șt. Logigan (5 aprilie 1883, Stupca – 5 mai 1967, București), absolvent (promoția 1901) al Liceului româno-german din Suceava, a urmat cursurile Facultății de Litere a Universității din Cernăuți. La absolvire a obținut diploma de profesor pentru limbile română, germană, latină și greacă, fiind ulterior bursier în cadrul unui stagiu de specializare de scurtă durată, pentru latină și greacă, la Universitatea din Viena. După 1918 a fost profesor la Școala Normală din Cernăuți, apoi, până în anul 1944, la Liceul „Aron Pumnul”. A fost surprins de trupele sovietice în Cernăuți, de unde, cu documente false eliberate pe numele Bauer, împreună cu familia (soția Maria și fiicele Georgeta și Silvia), s-a „repatriat” în septembrie 1940 în Germania. După al Doilea Război Mondial s-a stabilit la București – n. ed.